

Ova knjiga će u svetskoj naučnoj javnosti biti nesumnjivo primljena sa velikim interesovanjem jer jedinstveni karakter sh. akcenata predstavlja veliki izazov i za savremene lingvističke teorije. Sa ovom knjigom, dakle, u Vukovoj godini ponovo izlazimo u svet u kome smo inače nedovoljno prisutni.

Stanimir Rakić

Зенчук В. Н., Йоканович-Михайлова Е., Кишова М. П., Маркович М., *Учебник сербохорватского языка*. — Издательство Московского университета, Москва, 1986, 414.

Трећи совјетски приручник за српскохрватски језик који се појавио прошле године¹, а чији су аутори совјетски сербокроатисти В. Н. Зенчук (магистар, доцент на Филолошком факултету Московског државног универзитета), М. П. Кишов (кандидат филолошких наука, наставник на Филолошком факултету Московског државног универзитета) и југословенски стручњаци Ј. Јокановић-Михајлова (магистар, наставник на Филолошком факултету у Београду) и М. Марковић (магистар, наставник на Филозофском факултету у Београду), заузима у тој малој серији посебно мјесто: по концепцији, структури, ширини он заправо представља први комплетан и модерно заснован приручник српскохрватског језика. Совјетска сербокроатистика, и поред низа издања, од којих посебно треба споменути оне чији су аутори Гутков, Дмитријељ и Сафронов², није имала овако концептиран уџбеник, са овако богатом и разноврсном лексичко-граматичком грађом те широким системом вјежби. Иако је намијењен студентима хуманитарних факултета, одсјека за стране језике и факултета за друштвено-политичке науке, њиме се могу користити сви они који желе да уче и науче српскохрватски језик, они који већ располажу одређеним знањем нашег језика и они који се њиме професионално баве — наставници, преводиоци и др. Уџбеник је од велике користи и лекторима српскохрватског језика на совјетским високошколским установама. При изради уџбеника аутори су се руководили жељом да пружи могућност студентима да науче читати, лакс разумијевати и што лакше преводити на руски језик умјетничку и публицистичку литературу, да им помогну у савладавању говорног језика и књи-

¹ Попова Т. П. *Сербохорватский язык*. — Высшая школа, Москва, 1986, 271 стр.; Дуличенко А. Д. *Српскохрватски језик. Хрватскосрпски језик. Историко-културне текстове*. — Тартуски универзитет, Тарту, 1986, 140 стр. О њима в. наше приказе у Књижевном језику, Сарајево, 1987, бр. 16/1, стр. 53 и стр.

² Гудков В. П. *Сербохорватский язык*. — Издательство Московского университета, Москва, 1969, 168; Дмитриев П. А., Сафронов Г. И. *Сербохорватский язык*. — ЛГУ, Ленинград, 1975.

жевног изговора, у писменом изражавању и, колико је могуће, превођењу на српскохрватски језик. Материјал који се даје може се прећи за једну, до двије године учења, односно за 300—400 школских часова.

Уџбеник се састоји од увода (6—12 стр.), главнога дијела са 30 лекција, и то 10 лекција уводног курса (13—80 стр.) и 20 лекција основног курса (81—354 стр.), те рјечника (355—409 стр.). Методичку основу приручника чини контрастиван приступ на свим нивоима, ситуационо-комуникативни принцип презентирања грађе, комплексна разрада фонетских, лексичких, морфолошких и синтаксичких феномена, постепен прелазак од једноставнијег ка сложенијем, систематско понављање пређеног градива. Уводни курс посвећен је практичној фонетици на бази екавског књижевног изговора. У њему су дате акценатске и лексичко-граматичке вјежбе те основна граматичка грађа. У форми прилога припремљене су фонетске и акценатске вјежбе које се могу обрађивати истовремено са радом на материјалу из уводнога курса, прије свега у циљу корекције изговора. Основни курс структуриран је по систему лекција, које садрже два основна текста (монолошки и дијалошки), коментаре уз текст, граматичка тумачења, лексичке и лексичко-граматичке вјежбе те додатни текст са коментаром. Основне текстове написали су југословенски коаутори, с примјетном оријентацијом на говорни језик. Тематика лекција доста је широка и препознаје се по насловима основних текстова, монолошких и дијалошких: а) Моја породица, Стара београдска кућа, Студентски град, Јутро у студентској соби, Један радни дан, У студентском парку, Пријатно путовање, Кад цветају нарциси, На београдској пијаци, Матурско одело, Ресторан на Калемегданској тераси, Народно позориште, На пошти, Читаоница Одсека за јужнословенске језике, Јунски испитни рок, Петар у Москви, На стадиону, Посета лекара, Нови градови, нови крајеви, Град-музеј; б) Сусрет, У модерном стану, Омладинске радне акције, Одлазак на посао, Са укућанима, На часу српскохрватског језика, И то се дешава, У Бранковини, Вечера за госте, У продавници конфекције, Калемегданска тврђава, ФЕСТ, Писмо, Универзитетска библиотека »Светозар Марковић«, Универзитет у Београду, Московски кремљ, Историја олимпијских игара, Натраг у природу, На рецепцији, Упознајмо Југославију. Уз ове текстове иду коментари тежих ријечи и израза, дају се објашњења у поређењу са руским језиком, пружају тумачења појединих реалија. Допунски се текстови тематски наслањају на основне текстове. За разлику од ових посљедњих, које су аутори сами припремали, допунски текстови су оригинални текстови узети из дјела разних југословенских аутора. Вриједност је њихова, између осталог, у томе што покривају сву функционалностилску разноврсност српскохрватскога језика, што су стилски разновродни. Док се у основним текстовима искључиво даје екавски изговор, у допунским је присутна и ијекавштина. Све врсте текстова имају лингвокултуролошку оријентацију. Допунски текстови дати су овим редосљедом: Б. В. Радичевић. Чија је мајка; М. Данојлић. Остала родбина; Љ. Поповић. Дobar дан, комшија; Ж. Живуловић. Само да није исто; Ж. Живуловић. Избор позива; М. Канор. Сага о Форпасима; Б. Нушић. Српски језик; Д. Максимовић. Опоме-

на; *П. М. Ненадовић*. Мемоари; *Б. Нушић* Министарско прасе; *Б. Ђопић*. Осми март; *М. Секулић*. Избрисани из списка живих; *В. Булајић*. Како остати вјеран историји; *Н. Маринковић*. Писмо; Из интервјуа са Ивом Андрићем; *М. Селимовић*. Универзитет; *М. Крлежа*. Кремљ; Хајдук, тим НОВЈ; *Ж. Живуловић*. Азијски грип; *В. Ивановић*. Телефон број 21-402; Путовање кроз Југославију. Допунски текстови имају задатак да развијају навике читања и превођења на руски језик те да се користе за домаћу лектуру. Опремљени су коментарима фразеологизама и непознатих или мање разумљивих ријечи. Граматички коментари садрже објашњења одређених облика и конструкција, и то редосљедом који предодређује методичка сврсисходност и граматичка специфичност. Граматичка објашњења су кратка, једноставна, разумљива и врло прикладна. Систем вјежби је промишљен, уравнотежен и технички успјешно ријешен.

Ако се свему овоме дода чињеница да је то први такав заједнички подухват совјетских и југословенских сербокроатиста, као и податак да је у московским књижарама уџбеник већ распродат, да се тешко може набавити те да је наишао на изражено занимање код свих оних који се баве сербокроатистиком, можемо рећи да је ријеч о врло корисном, неопходном и подстицајном издању.

Овдје, истина, треба указати и на покоју слабост, на грешке без којих не може ниједан уџбеник. Међутим, пропусти нимало не умањују укупну вриједност ове књиге.

У оквиру социолингвистичке информације која се даје у приручнику пажњу ћемо обратити на три ствари. На стр. 6 стоји оваква формулација: »Савремени књижевни језик Срба, Хрвата и других сродних народа не чини строто нормирано јединство...«. Као носиоци српскохрватског језика истичу се, дакле, само Срби и Хрвати, а не спомињу Црногорци и Муслимани, који су добили третман »других сродних народа«. Сматрамо да овој грешци није било мјесто, поготово не у уџбенику чији су аутори и Југословени. — На 7. страни каже се да српскохрватски језик »егзистира у облику неколико територијалних врста, од којих су основне источна (београдска) и западна (загребачка)«. Овдје није толико у питању оно што постаје карактеристичним у посљедњим радовима совјетских аутора — избјегавање употребе термина варијанта (умјесто њега користи се врста). Ријеч је о синтагми *основне врсте* и о ономе што таква формулација повлачи за собом: произилази да постоје основне и неосновне врсте и да све оно што није западна и источна врста припада неосновним врстама; то практично значи да је, рецимо, босанскохерцеговачки језички израз неосновна врста. Оваква формулација изазива недоумицу колико има неосновних врста, које су то и зашто нису споменуте. Она такође ствара утисак о неравноправним односима између појединих врста. — У лексичким и граматичким вјежбањима аутори дају разноврсне културолошке податке, што вјежбе чини садржајнијим и кориснијим. Међутим, и ту има пропуса. На примјер, на 92. страни у трећој вјежби »Запамтите називе становника« дају се називи свих република и њихових припадника изузев Босне и Херцеговине.

Узимајући у обзир сложеност српскохрватског акценатског система и велике разлике између нашег и руског акцента, треба као посебну вриједност овога приручника истаћи добру акценатску обраду ријечи, велик број вјечби и доста успјешна објашњења. Што се тиче замјерки, оне се односе на следеће. Прво, постоје грешке у избору акцента: *брѣза* умјесто *брѣза* (стр. 39, 361), *лѣж* умјесто *лѣж* (64), *вѣлѣ* умјесто *вѣла* (65), *дѣм* умјесто *дѣм* (65), *слѣвна* умјесто *слѣвна* (74), *вѣлѣ* умјесто *вѣлѣ* (110) итд. Друго, ономе ко не говори чистом источном варијантом покоји акценат изгледа мање обичан за шире српскохрватско говорно подручје, иако, наравно, такав изговор има лексикографску потврду. Понекад аутори узимају акценат који рјечници (нпр. Речник Матице српске) дају на другом мјесту, рецимо *загрмети* умјесто *загрмети*, *забава* умјесто *забава*, *пѣжња* умјесто *пѣжња*, *зѣмак* умјесто *зѣмак* и сл. Сматрамо да је у обиљежавању акцената требало више узимати у обзир његову територијалну распрострањеност, односно фреквенцију употребе на читавом српскохрватском говорном подручју. Ова питања, као и нека друга, указују на неопходност стварања опште сербокроатастичке концепције стварања уџбеника за странце којег би се придржавали сви они што учествују у њиховој изради. Треће, а то и није примједба, већ похвала: врло је мало ријечи које су грешком остале неакцентоване (нпр. *сто* на 73. страни). Четврто, систем српскохрватског акцента дат на 14. страни није графички коректан: умјесто малих знакова /, \, \/, ∪ употребљавају се велики: /, \, \/, ∪. И пето, што је главна замјерка: нису сви текстови акцентовани. Почев од шесте лекције (од 151. стр.) основни текстови немају акценат, а неки, опет, допунски имају. За Русе је акценат један од најсложенијих језичких системских проблема па је стога било неопходно акцентовати не само све текстове него и све оно што је написано на српскохрватском језику. Сматрамо да би у наредним издањима, ако до њих дође, то требало обавезно учинити јер би уџбеник много добио на вриједности, читљивости и комуникативности.

Иако је граматичка обрада веома коректно урађена, у уџбенику се може наћи покоја омашка. Тако се на 195. страни каже »продају ... *ткане ћилимове*» умјесто *ћилиме*. На стр. 265 стоји: из посебних библиотека — *легати*; ријеч *легат* (опоруком одређена имовина која се завјештава некоме на употребу) у овоме склопу требало би да гласи *легата*. Сматрамо да у приручник за странце нема потребе уносити неправилне граматичке облике с циљем да, и на томе плану, говорни језик дође што више до изражаја.

У избору лексике аутори су у неким случајевима могли наћи боља рјешења. Навешћемо неколико примјера. Умјесто глагола *учити* у реченици: Драган *учи* четврти разред (81), било би боље дати глагол *похађати* (Драган *похађа* четврти разред) или *ићи* (Драган *иде* у четврти разред) јер се може схватити да је Драган учитељ. — Германизам *шпорет* могао би се замијенити ријечју *штедњак* или *кухињска пећ* (100). — У избору ријечи аутори су понекад искључиви, па и по цијену понављања дају једну те исту ријеч, одустајући од употребе њеног синонима. Такав је случај са

глаголом *стајати*, који се на 196. страни три пута употребљава умјесто да је искоришћен и глагол *коштати*. — У неким текстовима аутори сувише инсистирају на говорној лексици не налазећи мјере у колоквизирању језичког израза. Не вјерујемо да су странцу који учи наш језик пријеко потребне поштапанице типа *богами* (Ја се, *богами*, бринем како ћу проћи — 274). Овакви примјери, као и неки други, упућују нас на закључак да састављачи текстова нису довољно водили рачуна о употребној вриједности појединих лексема. Дјелимично их оправдава чињеница да ми још увијек немамо фреквенцијски рјечник српскохрватског језика, тако неопходан при састављању приручника оваквога типа.

На стилистичком плану главна замјерка односи се на основне текстове. Пошто су рађени на задане теме (породица, кућа, пијаца, ресторани, позориште итд.) тиме су већ били предодређени на одређену сухопарност и стереотипност. Неки од њих су, из тих и других разлога, помало банални, прилично одбојни, нису у стању да понесу читаоца. Стога је, можда, боље било да су који пут аутори, умјесто да сами састављају текстове (што је врло тешко и нимало захвално), покушали одабрати умјетничке текстове без обзира на то што они не би могли обухватити сав онај лексичко-граматички материјал који се може презентирати изразом текстова специјално за поједине теме. Друга наша примједба односи се на непотребна понављања ријечи у појединим текстовима, нпр.: ...у књизи коју *имам* о томе *има* врло мало (136); Може се ... на пијаци *наћи*... *разно* семење и производи *разних*... заната (195); Иако је много што-шта припремила *дан* раније, тога дана је просто спала с ногу (197). Није ријетко нагомилавање *везника да* (рецимо, на 136. страни у три дијалогска склопа он је пет пута употребијен). Стилски некоректним чини нам се сљедеће поређење: »У центру града, *као на острву*, окружена зиданом оградом и прометним улицама, налази се стара београдска пијаца Зелени венац« (195).

Иако је у рјечнику требало да се дају објашњења свих ријечи употребљених у текстовима, како основним тако и допунским, неке ријечи чак и из основних текстова нису укључене у рјечник (нпр. *тумачити* — 153 стр., *светлодрап* — 210 и др.). Видним пропустом сматрамо што лексика из вјежби није обухваћена рјечником, а она је некад колоквијална, некад архаична или пак има другу стилску обојеност. Пошто је изостала семантизација такве лексике, ове се вјежбе, на жалост, не могу лако користити у раду на лексици — они који буду учили наш језик по овоме уџбенику мораће ван њега тражити објашњење ријечи као што су: *бец*, *бриц*, *буцак*, *виц*, *враџбина*, *ћеврек*, *ћем*, *ћерам*, *ћинђува*, *еснаф*, *луч*, *оцак*, *ћар*, *ћебе*, *ћилибар*, *ћилим*, *ћошак*, *ћук*, *ћурка*, *фењер*, *фрула*, *хаџија*, *хаџилук*, *хоџа*, *џеђ*, *џар*, *чесма*, *чокот*, *џабе*, *џарати*, *џезва*, *џелат*, *џеп*, *џигерица*, *џип*, *џумбус* и др. Сматрамо да је требало дати преводе, или објашњења, свих пословица, изрека, загонетки и пригодница укључених у уџбеник без обзира на то који структурни дио приручника они чине. Све оно што се уводи у уџбеник треба настојати да се у функционалном погледу максимално оптерети (пословице и изреке могу се искористити не само за увјежбавање

изговора појединих гласова). Не видимо сврхе да се идиоми дају искључиво из фонетских разлога, односно да је само њихова фонетска структура разлог укључивања у уџбеничко ткиво. Овако дати идиоми су функционално осиромашени. Како ће се, рецимо, без тумачења схватити пословице са 72. стране: *Држи воду док мајстори оду, Испеци па реци, Цичи као змија у процспу, Живи као бубрег у лоју*.

Што се тиче превода наших ријечи и израза на руски језик, треба истаћи да ни овдје није све сасвим коректно. Навешћемо неколико примјера. На 195. страни *кајмак* се тумачи као млијечни производ који се прави само у Србији: *кајмак — вид молочного продукта, распространенный в Сербии*. — На 210. страни налазимо неадекватно објашњење нашег израза *вршити ситне поправке* — *выполнять подгонку одежды по фигуре*. Београдски трг *Теразије* тумачи се као улица: *Теразије — одна из центральных белградских улиц* (149). — Умјесто превода *ТВ дневника* као телевизионне новости треба наћи прецизнији израз, рецимо: *югославская программа* »Время« (137). — Нашем новинарском изразу *уводни чланак* одговара руски *передовая статья*, умјесто *вступительная статья* (137). — У објашњењу оцјене десет треба испред универзитета додати *некоторых* (десетка: *самая высокая оценка в некоторых университетах Югославии*, 275).

Од осталих грешака споменули бисмо ону коју смо нашли у вјежби на 40. страни — тражи се потврдан одговор на питање које захтијева другу врсту одговора: *Каква је ваша породица? Где живе ваши родитељи?* Што се тиче штампарских грешака, њих је доиста мало. И најзад, чини нам се да се могао направити уравнотеженији избор писаца (не знамо је ли случајно да је Ж. Живуловић представљен са три текста).

На крају треба истаћи да све ове напомене, сугестије, приједлози и примједбе ни у ком случају не указују на слаб квалитет приручника нити минимизирају огроман напор који су аутори уложили у изради овако садржајног, вриједног и подстицајног приручника. Позитивне особине уџбеника далеко превазилазе све пропусте. Уосталом, сама пракса најбоље показује колико нешто вриједи. Управо у практичном раду са овим приручником током прошле године задовољство су истицали и студенти и наставници и југословенски лектори. Већ сада се може рећи да је *Уџбеник српскохрватског језика* постао незамјењив приручник за све оне који желе да науче наш језик и који се њиме професионално баве. Остаје нада да ће овај већ распродат приручник ускоро бити доштампан и бити доступан свим заинтересованим.

Бранко Тошовић